

MAGYARI SÁRA ROVATA

Látom. Nem látom. Karácsonyi jelek és titkok

Tandem

Már október végétől tele vannak az üzletek a karácsonyi hangulatot árasztó mindenfélével: díszekkel, gyertyákkal, kalácscsal, illattal, hanggal. Azt, hogy ez jó-e vagy sem, most nem célunk megvitatni, sokkal izgalmasabbnak tartjuk a karácsonyi jeleket felvillantani, ezeket szemiotikailag megfogatni. Milyen karácsonyi jeleket használunk manapság vallásos és profán megközelítésben? Hogyan működnek ezek a jelrendszerek, mi a szerepük az életünkben? Erről és hasonlókról tandemezünk így decemberben.

(Kolumbán Adrienn)

„Ettől olyan kellemes, karácsonyi hangulatom lett...” – hallottam sokszor, és mondtam magam is, utalva egy dalra, a fahéj illatára vagy a félhomályos szobában világító gyertyákra. Egyetlen apró tárgy pillanatok alatt előhívja azt a meg-hitt, várakozással teli érzést, mely a karácsonyt körülöleli.

A karácsonyt Jézus születésének napjaként, a szeretet ünnepeként ismerjük. Gyökerei olyan ókori, kereszténység előtti ünnepekre vezethetők vissza, melyek a téli napforduló idején a nap újjászületésének momentumát helyezték a középpontba. Ezeket az ünnepeket a régi korok emberének alapvető vágya járta át, hogy a sötét, hideg telet a fény, a meleg váltsa fel. A téli napfordulót követően a nappalok hosszabbak, az éjszakák rövidebbek lettek, így földöntúli örömhatalom hatotta át az embereket.

Karácsonyi szokásainkban az ókori pogány elemek és a keresztény hagyományok egyaránt fellelhetők – fejtegetésükhöz érdemes segítségül hívni a szemiotika alapfogalmát, a jelet, ami mindig egy elvontabb jelentésre mutat rá. A jel és jelentés mellett ugyanolyan fontos szerepünk van nekünk, értelmezőknek is, akik nélkül nem valósulhat meg a jelviszony. Egy gondolati tartalom érzékelhető lenyomata-

MAGYARI SÁRA (1976, Nagybodófalva) nyelvész, újságíró, a PKE docense. Tanulmányait Nagyváradon (I. Vulcan Tanítóképző, Ady Endre Sajtókollégium), Temesváron (Művészeti Iskola) és Kolozsváron (BBTE) végezte. Rovatai vannak a Román Rádió temesvári adásában, a Nyugati Jelenben, az E-nyelv Magazinban, a MŰRE lapjában. Kötete: Takázás (esszék, publicisztikák, MŰRE, 2018).

KOLUMBÁN ADRIENN (1996, Székelyudvarhely) a Szegedi Tudományegyetem Filozófia Doktori Iskolájának doktorandusza.

ként – mindig közmegegyezés alapján – jön létre a jel egyik legismeretesebb válfaja, a szimbólum. Amint érzékelünk egy jelet, legyen az képi vagy hangzó, rögtön felelevenedik a mögöttes jelentés, minden hozzá kötődő benyomásunkkal együtt. Innen tehát a karácsonyi hangulat.

A karácsonyfa jelnek tekinthető, hiszen számos olyan képzet társul hozzá, mely túlmutat egyszerű ünnepi kellékvoltán. A karácsonyfa-állítás előzménye a kereszténység előtti időkre vezethető vissza, amikor a zöld ág házba vitelének szokásával a tavasz eljövételét sürgették. Mindazonáltal a zöld ág az életfa mágikus jelentéstartamával függ össze; a keresztény hagyományban biblikus jelentést kapott, a teremtéstörténetben szereplő tudás fájával kapcsolódott össze; az Ádám és Éva történetét elmesélő misztériumjátékokban a tudás fáját fenyővel ábrázolták örökzöld vonása miatt.

A karácsonyfát nemcsak jelként, de jelrendszerként is értelmezhetjük – már csak díszének számbavétele során találkozhattunk titkos jelentésekkel. Régen gyümölcsök díszítettek: az alma egyrészt a paradicsomi fa gyümölcsére, másrészt a néphitben Jézusra utal, ahogyan a dal is tükrözi: „A kis Jézus aranyalma...” Később felváltotta a gömb alakú dísz, mely formailag idézi még a szimbólum elsődleges jelentését. A dió szintén Jézus szimbóluma, héja az anyaméhet és a sziklasírt jelképezi, ahol a Megváltó rejtőzött. A karácsonyfa tetején ékeskedő csillag a napkeleti bölcseket vezető betlehemi csillag jele, mely képes felidézni otthonunkban Jézus születésének helyszínét. Manapság elterjedt a templomtoronyra hasonlító csúcscsúsz is. A girland szintén a teremtéstörténetre utal, az Évát megkísértő kígyót szimbolizálja. A karácsonyfán levő gyertyák, fényfüzerek a kereszténységben jelentős fény-szimbólikát, Krisztust jelenítik meg, aki a „világ világossága”.¹

Karácsonyi jeleink nagymértékben kötődnek a keresztény hagyományhoz, de sok esetben a vallásos jelleget kiegészíti vagy épp felváltja a világi tartalom: a nem hívők karácsonykor a földi szeretetet, a családi együttlétet ünneplik, szimbólumaikat pedig profán jelentéssel ruházzák fel, például a gyertya fény-szimbólum marad, de nem keresztény értelemben véve, ugyanígy a gömbről, alma helyett, a teljességre asszociálnak. E jelek éppúgy előhívják számukra a karácsony szellemét, mint a hívőkben a Megváltóhoz kapcsolódó meghitt érzést. Mindkét esetben az ünnep, összes jelrendszerével együtt, a hétköznapi életből való kiemelkedést, a szakrális idő megélését segíti szereteteink, közösségünk körében. A jelentésmódosulás a karácsonyt világibbá,

viszont szélesebb körűvé is tette. Ugyanakkor napjainkban a számos hangsúlyeltolódás mellett – mint a marketing torzító hatása az ajándékok ár-érték arányára nézve – még lényegesebbé válnak a szimbólumok, melyek titkos jelentéseket tárnak fel, és láthatóvá teszik a láthatatlant.

(Magyar Sára)

Karácsonyvárás. Advent időszaka szintén *várakozás*. Valahol ebben az időegységben egy türelemjáték indul meg – erről nemcsak a nyelvhasználat referál, hanem a népi szokások is, esetleg gyermekdalok és mindenképpen a vallásos szokások is. Hiszem, hogy van olyan ember, akinek ott bent a lelkében is van valamiféle ácsingózás erre az ünnepre. És ebben a kontextusban lehet figyelni, készíteni a jeleket.

A vallásos, de a profán gyakorlatban is jelnek minősül az adventi koszorú, mely a gyertyáiban a fokozatosságot, a türelmet hordozza, a kivárás önmegtartóztató fegyelmét, az *Adj Uram Isten, de most rögtön!* magatartása ellenében valami olyasmire ösztökél, ami távol esik a mindennapi gyakorlatunktól, helyzetekben a mai hedonista életszemléletünktől, a bármit bármikor, de inkább azonnal akarásától.

1. További szimbólumokról és jelentéseikről a Pál József és Újvári Edit által szerkesztett *Szimbólumtár-ból* tájékozódhatunk; kifejezetten a karácsonyi ünnepkör rejtett jelentéseiről pedig Tészabó Júlia *Karácsony – Magyar hagyományok* című könyve ad remek áttekintést.

Településeink fokozatos díszítései: a fénydekorációk, a fenyőfák, de a karácsonyi dalok is jelzik – ünnep jön. Persze vásárlásra ösztönöznek, eladni akarnak, hangulatukban mégis valami magasztosra készítenének, ha lenne hozzá fülünk. Lelkünk? Tudásunk? Ki tudja?!

Profán megközelítésben a karácsonyhoz leggyakrabban a családot kapcsoljuk. A szeretet ünnepének nevezzük. A fény eljövételét rendeljük hozzá – a fényét, mely nemcsak világít a sötétben, hanem meleget is áraszt, mely utat jelez. Valami irányjelző fény ez, amelyik hazavisz. A populáris kultúra karácsonyi dalaiban sokszor halljuk vissza ezt a hazahívó, hazavezető, szeretteink körébe vonó jelzést. A fahéj, a szegfűszeg, a forralt bor illata szintén csalogat – szinte ígér valamit. Számomra úgy tűnik, csupa vágyakozás ez a karácsonyvárás. A legtöbb ismerősben, az utcán beszélgetőkben, a szomszédokban van valami, ami azt sugallja, készülnek. Persze néha stresszesen, helyenként hangosan, kiabálva, de ahogyan takarítanak, vásárolnak, szerveznek, azt jelzi, valami fontos közeledik. Tudom, hogy ott a megszokás is, meg az illendőség – ez egy kötelező ünnep is, nem lehet kihagyni, mert mit szólnak majd mások –, a novemberi első ködök után a legtöbben mégis örömteli várakozással készülődnek a karácsonyra. És egyre több lesz körülöttünk a jel.

Díszek jelennek meg az otthonunkban is. Megváltozik a nyelvhasználatunk. Több szó esik az ünnepekről. Kicsit halkabbak leszünk. A vallásos ember igyekszik kivonni magát a harsánykodásból, de az étkezési szokások is átalakulnak, ha adventi böjtbe kezdünk. Úgy tűnik, készíti az ember a testét is az ünnepre, de az akaraterő fejlesztése is történik, a fókuszpont áthelyezése, az önmegettartóztatás ereje sikerélményként hat, erőt ad, visszahozza a kontroll érzését.

Az utóbbi években szinte minden karácsony előtt rácsodálkozom milderre: miért tesszük? És vajon mennyire tudato-

san tesszük? Mennyi a marketingfogás benne, és mennyi a valódi készülődés? Mennyi a megfelelni akarás, a szokás ereje, és mennyi a belső vágy arra a bizonyos családi ünnepre?

Mikor a nagyvárosi adventi vásárok megnyílnak, mikor a fénykapuk előtt szelfizünk, mikor kimegyünk a barátainkkal forralt bort inni a térre, látjuk-e magunkon, másokon, hogy mennyire várunk valamire; hogy milyen módon készülődünk. De leginkább az érdekel, vajon látjuk-e, hogy szükségünk van erre az ünnepre. Belátjuk-e, hogy létünk emberségéhez hozzátartozik az idő olyatén szegmentálása, ami kiemel a hétköznapok sivárságából, mely kissé megemel. S a nagy készülődés közepette vajon tudjuk-e, hogy valójában mire is várunk? Az a sok jel, amellyel körbe vesszük ilyenkor magunkat, csak dísz, vagy egy értelmező folyamat részeként visz közelebb valami lényegi meglátásához?

Járvány idején vagyunk, egyre több szigorítás vesz minket körül, az idén nem tobzódnak körülöttünk a megszokott karácsonyi jelek, kevésbé harsányan várakozunk. Nekem az idén úgy tűnik, most valóban várakozunk – valami jobbra, szabadabbra, melegebbre. Kíváncsian lesem, mi lesz hát az idei karácsony titka?!